

บทความ

“ความปรารถนาแบบจิตเภท” กับการปฏิวัติจิตไร้สำนึกทางสังคมการเมือง

ธนศักดิ์ สายจำปา

สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์รัฐศาสตร์ดุสิต ปีบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีการศึกษา 2556 เรื่อง “การเมืองของความปรารถนา: การสร้างพื้นที่สังคมการเมืองไทยผ่านการปฏิวัติจิตไร้สำนึกทางสังคม” (The Politics of Desire: the creation of Thailand’s political space through the revolution of the social unconscious).

“Schizoid Desire” and Unconscious Revolution in Social Politics

Thanasak Saijampa

Department of Local Government, Faculty of Humanities and Social Sciences, Suan Sunandha Rajabhat University

ABSTRACT

This article discusses schizophrenia in a different analytic framework from its common definition in medical science. It reviews Gilles Deleuze and Félix Guattari’s argument of schizophrenia as a creative way and an important circumstance of emancipation from the unconscious within a political society. Deleuze and Guattari propose schizoanalysis as an approach to understand how the repressed unconscious mind and desire can be emancipated, in a form of schizoid desire that will bring about an unconscious revolution. Schizoid desire is key to the liberation of a political society from the rules and regulations created by rulers or colonial powers. In this way, there are more space to articulate various forms of desires, which will crucially contribute to the foundation of a liberal democratic society.

keywords

schizophrenia, schizoid desire, social politics, Gilles Deleuze, Félix Guattari

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอการมอง “จิตเภท” (schizophrenia) ในอีกแง่มุมหนึ่งซึ่งมิได้จำกัดกรอบเฉพาะการอธิบายในทางวิทยาศาสตร์การแพทย์ โดยได้นำเสนอจิตเภทในทฤษฎีของซิลส์ เดอเลซ กับ เฟลิกส์ กัตตารี (Gilles Deleuze and Félix Guattari) ที่นำเสนอการมองจิตเภทเชิงสร้างสรรค์ ในฐานะของสภาวะการณ์สำคัญอันจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนผ่านและหลุดพ้นจากจิตไร้สำนึก (unconscious) ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อครอบงำคนในสังคมการเมือง เดอเลซกับกัตตารีเสนอแนวคิด “เภทวิเคราะห์” (schizo-analysis) เพื่อเป็นแนวทางในการปลดปล่อยจิตไร้สำนึกและความปรารถนาที่ถูกเก็บกดปิดกั้น เพื่อก่อให้เกิดการปฏิบัติจิตไร้สำนึกและความปรารถนาแบบจิตเภท (schizoid desire) อันเป็นแนวทางสำคัญที่จะทำให้คนในสังคมเมืองหลุดพ้นจากระบบระเบียบและกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ถูกสร้างขึ้นมาจากเจ้าอาณานิคมและชนชั้นปกครอง และเปิดพื้นที่ใหม่ให้สามารถแสดงออกถึงความปรารถนาในรูปแบบต่างๆ อันจะเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างสังคมเสรีประชาธิปไตย

คำสำคัญ

จิตเภท, ความปรารถนาแบบจิตเภท, สังคมการเมือง, ซิลส์ เดอเลซ, เฟลิกส์ กัตตารี

How does one introduce desire into thought, into discourse, into action? How can and must desire deploy its forces within the political domain and grow more intense in the process of overturning the established order? (Michel Foucault in Deleuze and Guattari 2000, xii)

การปรับเปลี่ยนกรอบการมอง “จิตเภท” (Schizophrenia) ของซิลส์ เดอเลิซ กับ เฟลิกซ์ กัตตารี (Gilles Deleuze and Félix Guattari) นับเป็นมุมมองใหม่ที่ห่างไกลจากการอธิบายทางการแพทย์ที่มองว่าจิตเภทเป็นโรคจิตเวชชนิดรุนแรง และก่อให้เกิดความสูญเสียทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างมาก (พิเชษฐ อุดมรัตน์ และสรยุทธ วาลิกนันทน์ 2552) โดยองค์การอนามัยโลกระบุว่าจิตเภทก่อให้เกิดภาระค่าใช้จ่ายในการรักษาสูงเป็นอันดับสองรองจากโรคหัวใจ (Mueser and Jeste 2011, xiii) แต่เดอเลิซกับกัตตารีมองจิตเภทเป็นกลไกสำคัญในการผลิตความปรารถนาในรูปแบบใหม่ ที่สำคัญเดอเลิซกับกัตตารีมิได้มองว่าอาการจิตเภทเป็นอาการที่เกิดจากการก่อรูปเฉพาะในทางจิตพยาธิสภาพหรือความผิดปกติทางจิตแต่เพียงด้านเดียวเท่านั้น หากแต่เป็นผลผลิตและการผลิตซ้ำของกระบวนการทางสังคมการเมืองที่สร้างการเก็บกดปิดกั้นทางจิต (psychic repression) จนก่อให้เกิดการเก็บกดปิดกั้นทางสังคม (social repression) หรือที่เดอเลิซกับกัตตารีเรียกว่า “การใส่รหัส” (coding) จนกระทั่งก่อรูปเป็นจิตไร้สำนึกทางสังคมและกลายเป็นสามัญสำนึกร่วมทางสังคม (common sense) นั่นเอง

ดังนั้น เดอเลิซกับกัตตารีจึงนำเสนอแนวคิด “เภทวิเคราะห์” (Schizoanalysis)¹ เพื่อวิพากษ์ท้าทายแนวคิดจิตวิเคราะห์ (Psychoanalysis) ของซิกมุนด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud)

¹ ผู้เขียนแปลคำว่า “schizoanalysis” ว่า “เภทวิเคราะห์” เนื่องด้วยคำว่า “schizo” ถูกแปลเป็นภาษาไทยว่า “เภท” ซึ่งคำว่า “เภท” ตาม พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 หมายถึง “(น.) การแบ่ง, การแตกแยก, การทำลาย, มักใช้เป็นส่วนท้ายของสมาส เช่น สามัคคีเภท, สังฆเภท; ส่วน, ภาค; ความแตกต่าง, ความแปลก; ชนิด, อย่าง. (ก.) แยก, หัก, ทำลาย, พัง.” ดังนั้น คำว่า “เภทวิเคราะห์” จึงเป็นการวิเคราะห์ที่แตกหักกับแบบ กฎเกณฑ์ และระบบระเบียบต่างๆ ในสังคมการเมือง อันจะนำมาซึ่งการเปิดมุมมองใหม่ให้กับการมองปรากฏการณ์ต่างๆ ในอีกด้านหนึ่งผู้เขียนเลือกใช้คำว่า “เภทวิเคราะห์” เพื่อสะท้อนให้เห็นการเสนอกรอบการวิเคราะห์ใหม่ของเดอเลิซกับกัตตารีที่ต้องการปะทะกับจิตวิเคราะห์นั่นเอง ในขณะที่ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร เลือกที่จะแปลคำว่า “schizoanalysis” ว่า “การวิเคราะห์แบบจิตเภท” (ดูรายละเอียดในไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร 2555).

ที่มองว่าการเก็บกดปิดกั้นและความขัดแย้งในจิตไร้สำนึกเป็นผลมาจากความปรารถนาทางเพศ (libido) อันนำมาซึ่งปมอติปัส (Oedipus Complex) และกลายเป็นปมทางจิต อีกทั้ง فروยด์ยังมองว่าจิตไร้สำนึกเป็นสิ่งที่เก็บกดปิดกั้นจิตสำนึก หากแต่ในทฤษฎีของเดอเลซกับกัตตารีนั้น จิตสำนึกต่างหากที่เป็นตัวเก็บกดปิดกั้นจิตไร้สำนึก ด้วยการปรับเปลี่ยนพลวัตภายในความสัมพันธ์ระหว่างจิตสำนึกและจิตไร้สำนึกเสียใหม่ด้วยการใช้แนวคิดเกอวิเคราะหฺจึงเป็นการปลดปล่อยจิตไร้สำนึกที่กดทับความปรารถนาให้สามารถเป็นอิสระและก่อให้เกิด “ความปรารถนาแบบจิตเภท” (schizoid desire) ที่หลุดจากระบบระเบียบและกฎเกณฑ์ต่างๆ ทางสังคมการเมือง อีกทั้งยังมีพลังทางการผลิตและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ในท้ายที่สุด

เกอวิเคราะหฺจึงเป็นกลไกสำคัญที่จะเปิดพื้นที่ทางการเมืองแบบใหม่ด้วยการปฏิเสธหรือทำลายกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่เป็นกลไกในการเก็บกดปิดกั้นทางจิตจนกระทั่งกลายเป็นจิตไร้สำนึกทางสังคม อีกทั้งยังมีฐานะเป็นเครื่องมือของ “การเมืองของความปรารถนา” (a politics of desire) ที่มีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงจิตไร้สำนึกทางสังคมหรือการปฏิวัติจิตไร้สำนึกทางสังคม เพื่อให้หลุดพ้นจากกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ครอบงำสังคมการเมือง และเปิดพื้นที่ใหม่ให้กับความปรารถนาในแต่ละแบบได้มีพื้นที่ในการแสดงออกถึงความปรารถนาในรูปแบบต่างๆ อันจะเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างสังคมเสรีประชาธิปไตย

บทความชิ้นนี้จึงต้องการนำเสนอ “จิตเภท” ในมุมมองที่แตกต่างออกไปจากแง่มุมทางการแพทย์ โดยจะนำเสนอกรอบการมองจิตเภท จิตไร้สำนึก และความปรารถนาในทฤษฎีของเดอเลซกับกัตตารีเพื่อแสดงให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนทฤษฎีจนทำให้จิตเภท จิตไร้สำนึก และความปรารถนามีแง่มุมใหม่และกลายเป็นพลังสำคัญในการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงสังคมการเมืองในท้ายที่สุด

แนวคิดจิตไร้สำนึกในมุมมองของเดอเลซกับกัตตารี

การทำความเข้าใจกลไกทางจิตในระดับจิตไร้สำนึกของมนุษย์นั้น เป็นส่วนหนึ่งของความพยายามที่จะทำความเข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์ที่แสดงออกมาในลักษณะต่างๆ การศึกษากลไกทางจิตในระดับจิตไร้สำนึกของมนุษย์จึงเป็นไปในหลายรูปแบบ ทั้งจากการสังเกตพฤติกรรม การศึกษากลไกการทำงานของสมอง การศึกษาทางจิตวิทยา และการศึกษาทาง

ปรัชญา ด้วยเหตุดังกล่าว การค้นพบและการทำความเข้าใจกลไกทางจิตในระดับจิตไร้สำนึก จึงสะท้อนออกมาในหลายมิติ ตามแต่วิธีการและฐานคิดที่ถูกใช้ในการทำความเข้าใจ งานของอองรี แบร์กซง (Henri Bergson) เรื่อง *Matter and Memory* (Bergson 1988) และงานของซิกมุนด์ ฟรอยด์ เรื่อง *Psychology for Neurologists*² (Freud, 1895) เป็นส่วนหนึ่งของความพยายามทำความเข้าใจการก่อเกิดและกลไกการทำงานของจิตในระดับจิตไร้สำนึก หากแต่แบร์กซงและฟรอยด์มีวิธีการและฐานในการทำความเข้าใจจิตไร้สำนึกในลักษณะที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ฟรอยด์เริ่มต้นทำความเข้าใจจิตไร้สำนึกจากการสังเกตอาการ ลักษณะท่าทาง และการแสดงออกของผู้ป่วยที่มีวิธีคิดก้าวร้าวรุนแรงในคลินิกของเขา ซึ่งจากการศึกษาดังกล่าวทำให้ฟรอยด์ค้นพบว่าจิตไร้สำนึกวางอยู่บนพื้นฐานของทฤษฎีการเก็บกดปิดกั้น (theory of repression) ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ฟรอยด์มองว่าจิตไร้สำนึกมีความสัมพันธ์หรือเกี่ยวพันโดยตรงกับกระบวนการเก็บกดปิดกั้น (process of repression) โดยมีกฎเกณฑ์หรือบรรทัดฐานทางสังคมในรูปของจิตสำนึก (conscious) เป็นตัวก่อให้เกิดการเก็บกดปิดกั้นอย่างมีพลวัต (dynamic repression) จนกระทั่งนำไปสู่การสร้างจิตไร้สำนึกในที่สุด

การทำความเข้าใจกลไกทางจิตตามแนวคิดของฟรอยด์จึงเริ่มต้นจากการแบ่งจิตออกเป็น 3 ระดับ (topographic models of psychic) คือ จิตสำนึก (conscious) จิตก่อนสำนึก (preconscious) และจิตไร้สำนึก (unconscious) (Freud 1957 [1923], 9-18) เนื่องจากฟรอยด์มองว่าการแบ่งจิตออกเป็นจิตสำนึกและจิตไร้สำนึกในลักษณะดังกล่าวเป็นพื้นฐานสำคัญของทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Freud 1957 [1923], 9) นอกจากการแบ่งจิตออกเป็น 3 ระดับดังกล่าวข้างต้น ฟรอยด์ยังได้แบ่งจิตไร้สำนึกเป็น 2 ลักษณะคือ ลักษณะแรกเป็นจิตไร้สำนึกซึ่งถูกแฝงเร้นไว้แต่สามารถกลายเป็นจิตสำนึกได้ และลักษณะที่สองเป็นจิตไร้สำนึกซึ่งถูกเก็บกดปิดกั้นและไม่สามารถกลายเป็นจิตสำนึกได้ในวิถีทางปกติ (Freud 1957 [1923], 9) ฟรอยด์กล่าวว่าจิตไร้สำนึกไม่ได้เกิดขึ้นพร้อมกับการเก็บกดปิดกั้น หากแต่การเก็บกดปิดกั้นทำหน้าที่ในฐานะต้นแบบของจิตไร้สำนึก เนื่องด้วยในมุมมองของฟรอยด์นั้นการเก็บกดปิดกั้นทั้งหมดจะต้องกลายเป็นจิตไร้สำนึก แต่จิตไร้สำนึกทั้งหมดไม่จำเป็นต้องก่อให้เกิดการเก็บกดปิดกั้น

² โครงการจิตวิทยาเชิงวิทยาศาสตร์ (Project for a Scientific Psychology) เป็นเอกสารต้นฉบับที่ฟรอยด์ทำงานร่วมกับวิลเฮล์ม ฟลิซซ์ (Wilhelm Fliess) ในปี ค.ศ. 1895.

(Freud 1957 [1923], 17) ดังนั้น หากเราสามารถค้นพบสาเหตุของการเก็บกดปิดกั้น ก็จะทำให้เราสามารถเข้าใจธรรมชาติของจิตไร้สำนึกได้ในท้ายที่สุด (Kerlake 2007, 18) ซึ่งโดยปกติสิ่งที่ถูกเก็บกดปิดกั้นอยู่ในจิตไร้สำนึกนั้นจะแสดงออกมาในรูปของความฝัน การละเมอ หรือการพลั้งปากพูด เป็นต้น

ในขณะที่แบร์กซงเริ่มต้นทำความเข้าใจจิตไร้สำนึกผ่านแนวคิดทางปรัชญาอย่างแนวคิดความทรงจำ (notion of memory) โดยมองว่าจิตไร้สำนึกเกิดขึ้นจากการพยายามสร้างความหมายหรือความสัมพันธ์เพื่อรักษาความทรงจำในอดีต ซึ่งเขามองว่าความทรงจำในอดีตไม่สามารถทำความเข้าใจผ่านกระบวนการทางกายภาพหรือกลไกการทำงานของสมองแต่เพียงด้านเดียวเท่านั้น เนื่องด้วยมนุษย์มีการตระหนักในเรื่องของเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเวลาในอดีต ดังนั้น สมองจึงทำหน้าที่เพียงแค่การเปลี่ยนรูปประสบการณ์หรือสิ่งที่ถูกหล่อหลอมให้กลายเป็นความทรงจำบริสุทธิ์ (pure memory) ที่ก่อรูปขึ้นเป็นอดีต จากนั้นความทรงจำบริสุทธิ์จึงถูกเปลี่ยนมาเป็นการเก็บกดปิดกั้นในภายหลัง (Kerlake 2007, 18) ด้วยเหตุดังกล่าวความทรงจำหรือการตระหนักรู้ของมนุษย์จึงเป็นจิตไร้สำนึกในทรรศนะของแบร์กซง (Kerlake 2007, 5)

การก่อรูปของแนวคิดจิตไร้สำนึกของฟรอยด์และแบร์กซงจึงเกิดจากวิธีการและฐานคิดคนละแบบ กล่าวคือ ในขณะที่ฟรอยด์มองว่าจิตพยาธิสภาพหรือสภาวะผิดปกติทางจิต (psychopathology) คือรากฐานในการก่อรูปจิตไร้สำนึก แต่แบร์กซงกลับมองว่าสภาวะผิดปกติทางจิตเป็นผลมาจากความทรงจำที่ถูกทำให้เป็นจิตไร้สำนึก แต่ถึงกระนั้น สิ่งที่ฟรอยด์และแบร์กซงเห็นพ้องต้องกันก็คือกระบวนการที่ทำให้มนุษย์มีความรู้สึกพิเศษหรือก่อให้เกิดอำนาจพิเศษในจิตใจนั้นไม่ได้เกิดจากจิตสำนึก หากแต่เกิดจากจิตไร้สำนึก และจิตไร้สำนึกนี้เองที่ก่อให้เกิดการแบ่งแยกที่แท้จริงระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ (Kerlake 2007, 5)

แบร์กซงมองจิตไร้สำนึกในลักษณะที่แตกต่างจากฟรอยด์ เนื่องด้วยในทรรศนะของแบร์กซงนั้นจิตไร้สำนึกสามารถแบ่งได้ 2 ลักษณะ กล่าวคือ จิตไร้สำนึกเชิงภววิทยา (ontological unconscious) และจิตไร้สำนึกเชิงจิตวิทยา (psychological unconscious) (Deleuze 1991, 71) การแบ่งจิตไร้สำนึกออกเป็น 2 ลักษณะของแบร์กซง นอกจากจะสะท้อนให้เห็นถึงการดำรงอยู่ที่แยกขาดจากกันระหว่างจิตไร้สำนึกเชิงภววิทยาและจิตไร้สำนึกเชิงจิตวิทยาแล้วยังแสดงให้เห็นถึงระดับ (level) ที่แตกต่างกันของจิตไร้สำนึกในอีกทางหนึ่งด้วย โดยแบร์กซง

ได้ให้ความเห็นว่าจิตไร้สำนึกเชิงภววิทยานั้นมีความเป็นอิสระโดยตัวเองและไม่ได้ถูกผลิตผ่านการเก็บกดปิดกั้น (Kerlake 2007, 19) เฉกเช่นจิตไร้สำนึกเชิงจิตวิทยาในทรรณะของฟรอยด์

การที่แบร์กซงต้องแยกจิตไร้สำนึกเชิงภววิทยาออกจากจิตไร้สำนึกเชิงจิตวิทยานั้น เนื่องจากเขาเห็นว่าความทรงจำบริสุทธิ์มีอาจทำความเข้าใจได้ผ่านมุมมองเชิงจิตวิทยา ด้วยเหตุดังกล่าวแบร์กซงจึงไม่ได้ใช้คำว่าจิตไร้สำนึกเพื่อแสดงถึงความเป็นจริง (reality) ที่ดำรงอยู่ภายนอกจิตสำนึกแต่อย่างใด หากแต่ใช้เพื่อแสดงถึงความเป็นจริงเชิงภววิทยา เพราะในทรรณะของแบร์กซงนั้น จิตวิทยาคือสภาวะปัจจุบัน ในขณะที่ความทรงจำบริสุทธิ์หรืออดีตคือภววิทยา (Kerlake 2007, 18-19) และภายใต้ภววิทยาดังกล่าวจึงทำให้แบร์กซงสามารถแบ่งความทรงจำบริสุทธิ์ออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ ความทรงจำบริสุทธิ์ซึ่งมีความทรงจำที่ดำรงอยู่ก่อนที่จะถูกนำเข้าไปในจิตสำนึก และภาพลักษณ์ของความทรงจำ (memory-images) ซึ่งเป็นความทรงจำที่ถูกสร้างขึ้นและถูกนำเข้าไปสู่กระบวนการของความทรงจำ ดังนั้น ความทรงจำบริสุทธิ์จึงมีความเป็นอิสระ แตกต่างจากภาพลักษณ์ของความทรงจำซึ่งมีความสัมพันธ์กับบริบทที่ถูกสร้างขึ้น (Kerlake 2007, 20) ภาพลักษณ์ของความทรงจำของแบร์กซงจึงเป็นฐานสำคัญที่เดอเลซกับกัตตารีนำมาใช้ในการอธิบายภาพลักษณ์ทางความคิด (image of thought) ว่าเป็นผลมาจากการผลิตหรือผลิตซ้ำความทรงจำและความคิดต่างๆ จากสังคมการเมือง

ภายใต้ฐานคิดดังกล่าวจึงทำให้แบร์กซงมองว่าอดีตคือความเป็นจริง เพราะหากปราศจากความทรงจำในอดีตแล้ว เราก็จะไม่สามารถแยกจินตนาการออกจากความทรงจำได้ อดีตจึงเป็นความเป็นจริงที่สมบูรณ์และมีความแน่นอนมากกว่าปัจจุบัน ดังนั้น ในทรรณะของแบร์กซงอดีตคือจิตไร้สำนึกนั่นเอง (Kerlake 2007, 18)

ภายใต้สภาวะการณ์ที่แนวคิดจิตไร้สำนึกกำลังกลายเป็นประเด็นถกเถียงในวงวิชาการและมีการวิพากษ์วิจารณ์ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์ในวงกว้าง ทั้งจากนักจิตวิทยาและนักปรัชญา ฟรอยด์ได้แสดงทรรณะตอบโต้ต่อประเด็นดังกล่าวว่า เขารู้สึกประหลาดใจมากที่นักวิชาการจำนวนหนึ่งพยายามศึกษาเกี่ยวกับกลไกทางจิตในเชิงปรัชญา โดยไม่ได้ศึกษาหรือให้ความสำคัญกับจิตสำนึก หรือดูราวกับว่านักวิชาการเหล่านั้นมองจิตสำนึกเป็นเรื่องไร้สาระ หรือไม่ก็ปฏิเสธแนวคิดจิตสำนึกด้วยวิธีคิดเชิงตรรกะ ฟรอยด์มองว่าความคิดดังกล่าวเกิดขึ้นจากการที่นักวิชาการที่ศึกษากลไกทางจิตในเชิงปรัชญาไม่เคยศึกษาปรากฏการณ์ทางจิตในรูปของ

การสะกดจิตหรือความฝัน (Freud 1957 [1923], 10) เฉกเช่นเดียวกับที่เขาศึกษาและเสนอว่าจิตวิเคราะห์เป็นวิธีการที่จะทำให้เราเข้าใจธรรมชาติของจิตไร้สำนึก

แม้ว่าจะถูกวิพากษ์วิจารณ์จากนักวิชาการบางส่วน หากแต่ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์ก็ยังคงได้รับความสนใจอย่างมากในแวดวงวิชาการ จนมีการกล่าวกันว่าทฤษฎีจิตวิเคราะห์ได้สร้างคุณูปการที่สำคัญต่อการถกเถียงเชิงทฤษฎีทั้งในยุคสมัยใหม่และหลังสมัยใหม่ (Elliott 1994, 7-8) เนื่องด้วยการถกเถียงหรือทำความเข้าใจทฤษฎีจิตวิเคราะห์นั้นมิใช่ได้รับความสนใจเฉพาะนักวิชาการยุคสมัยใหม่เท่านั้น หากแต่ยังได้มีการนำเอาทฤษฎีดังกล่าวมาวิพากษ์วิจารณ์และต่อยอดความคิดทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์อีกด้วย ดังจะเห็นได้จากงานของฌาคส์ ลากอง (Jacques Lacan) ที่ได้วิพากษ์ท้าทายต่อทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์และพัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับจิตวิเคราะห์ขึ้นใหม่ ซึ่งไชยรัตน์ เจริญสิน โอฟาร์ มองว่า “ความโดดเด่นที่สำคัญในความคิดเกี่ยวกับจิตวิเคราะห์ของลากองอยู่ที่การเสนอการอ่านงานของฟรอยด์ใหม่และการตีความใหม่เกี่ยวกับปมอติปัสและความคิดเรื่องจิตไร้สำนึกของฟรอยด์ โดยลากองหันมาให้ความสำคัญกับภาษามากกว่าสิ่งเร้าหรือแรงกระตุ้นจากภายนอกในการสร้างตัวตนอย่างของฟรอยด์” (ไชยรัตน์ เจริญสิน โอฟาร์ 2554, 59)

การปฏิบัติทางความคิดของฟรอยด์จึงเป็นการปรับเปลี่ยนมุมมองเกี่ยวกับทฤษฎีธรรมชาติของมนุษย์และสังคมอย่างถอนรากถอนโคนด้วยการมองว่าธรรมชาติของสังคมคือการเก็บกดปิดกั้นความรู้สึกของปัจเจกบุคคล และธรรมชาติของปัจเจกบุคคลก็คือการเก็บกดปิดกั้นความรู้สึกของตัวเอง (Brown 1959, 3) กล่าวคือ ฟรอยด์อธิบายว่ามนุษย์ได้เก็บกดปิดกั้นความรู้สึกและความทรงจำต่างๆ ของตนเองไว้ในจิตไร้สำนึกอย่างต่อเนื่องโดยไม่รู้ตัว และท้ายที่สุดความรู้สึกและความทรงจำดังกล่าวก็ถูกแสดงออกผ่านพฤติกรรมของเขา แม้ว่าเขาเหล่านั้นจะไม่สามารถจำหรือระลึกได้ถึงความรู้สึกและความทรงจำต่างๆ ก็ตาม โดยฟรอยด์ได้นำเสนอแนวคิดจิตไร้สำนึกไว้ในงานที่มีชื่อว่า *The Interpretation of Dreams* (Freud 2010 [1900]) ซึ่งฟรอยด์ได้นำความฝันมาวิเคราะห์หรือตีความอย่างเป็นระบบ แนวคิดดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการทำงานของจิตไร้สำนึกนั้นเป็นกระบวนการทำงานที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา แม้กระทั่งในยามที่เรานอนหลับหรือถูกสะกดจิต ดังนั้น ในทรรศนะของฟรอยด์ ความฝันจึงมิใช่กลางบอกเหตุหรือเป็นการสื่อสารระหว่างดวงวิญญาณหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับมนุษย์แต่อย่างใด หากแต่ความฝันเหล่านั้นเป็นตัวสะท้อนจิตไร้สำนึกออกมาผ่านรูปลักษณะหรือสัญลักษณ์ต่างๆ

ด้วยการพัฒนาทฤษฎีจิตวิเคราะห์จากการศึกษาพัฒนาการทางเพศ จึงทำให้ฟรอยด์มองว่าการเก็บกดปิดกั้นและความขัดแย้งในจิตใจ ล้วนแล้วแต่เป็นผลมาจากความปรารถนาทางเพศ จนกระทั่งก่อให้เกิดปมอติปัส ซึ่งเป็นปมทางจิตที่เกิดจากการถูกเก็บกดปิดกั้นความปรารถนาทางเพศ ฟรอยด์มองว่ามนุษย์ทุกคนต้องเคยผ่านช่วงเวลาดังกล่าว กล่าวคือ มนุษย์ทุกคนต้องการความรักและความอบอุ่นจากแม่ และจะรู้สึกท้อแท้เป็นคนที่มาแย่งความรักจากแม่ไป ทำให้เด็กรู้สึกเกลียดและกลัวพ่อ เพราะพ่อทำให้ตนเองขาดความรักและความอบอุ่นจากแม่ ฟรอยด์ได้อธิบายว่าเด็กต้องการรวมเป็นหนึ่งเดียวกับแม่ และคิดเอาเองว่าการที่จะกลับไปรวมเป็นหนึ่งเดียวกับแม่ได้นั้นหมายความว่าเด็กต้องเป็นสิ่งที่แม่อยากกลืนเป็นหนึ่งเดียวด้วย ดังนั้น เด็กจึงพยายามเติมเต็มความปรารถนาของแม่ ในขณะที่ความปรารถนาของแม่ก็คือความปรารถนาในสิ่งที่รู้สึกขาด ซึ่งความรู้สึกขาดของแม่ตามความคิดของฟรอยด์ก็คือการขาดองคชาติ ดังนั้น การเติมเต็มความขาดของแม่จึงหมายถึงการมีความสัมพันธ์ทางเพศกับแม่นั่นเอง (Lacan 1999, 282)

ลากองกล่าวว่า “ความรู้สึกขาด” (lack) ผลักดันเด็กเข้าสู่โครงสร้างภาษาและเริ่มเรียนรู้ความหมายของภาษา พร้อมกับรับรู้ว่ามีแม่เป็นของพ่อ จึงก่อให้เกิดความรู้สึกสูญเสีย เพราะก่อนหน้าที่เด็กจะเข้าสู่โครงสร้างภาษานั้น เด็กรู้สึกอยู่เสมอว่าแม่เป็นของเขา ลากองจึงมองว่าภาษามักเกี่ยวข้องกับความรู้สึกสูญเสียหรือความรู้สึกขาด ซึ่งความรู้สึกขาดหรือการขาดของมนุษย์ในมุมมองของลากองนั้นสามารถจำแนกได้ 3 ระดับ คือ ความต้องการ (need) ความอยาก (demand) และความปรารถนา (desire) โดยมองว่าความต้องการนั้นเป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ความต้องการสามารถตอบสนองได้โดยวัตถุ เช่น เมื่อเด็กหิวนมแม่อาจจะตอบสนองด้วยน้ำนมหรือเต้านมแม่ ดังนั้น เต้านมแม่หรืออ้อมกอดของแม่จึงเป็นส่วนเติมเต็มความขาด (ความหิวหรือความกลัว) ให้กับเด็ก เป็นต้น หากแต่เมื่อเด็กหิวนมหรือหวาดกลัว และเมื่อแม่เริ่มห่างหายไปจากเขามากขึ้นเรื่อยๆ เด็กก็จะเริ่มตระหนักรู้ว่าแม่และเต้านมของแม่คือวัตถุที่มีความเป็นอื่นหรือเป็นสิ่งอื่น (otherness) การตระหนักรู้ดังกล่าวจึงตอกย้ำความรู้สึกสูญเสียของเด็ก และนั่นจึงทำให้เด็กโหยหาและอยากได้ความเป็นอื่นดังกล่าวกลับมาเป็นของเขาอีกครั้ง ดังที่งานเขียนของผู้ใช้นามปากกาว่า โอ.ซี.แม็คสไวท์ (O.C. McSwite) ได้นำเสนออย่างน่าสนใจว่าคำว่า “แม่” ในภาษาอังกฤษก็คือคำว่า “(M)other” หรือสิ่งอื่นนั่นเอง ดังนั้น คำว่าแม่จึงเป็นคำที่ลากองใช้ในเชิงสัญลักษณ์เพื่อหมายถึงสิ่งอื่นหรือความเป็นอื่น (อ้างถึงใน นภาพร หงษ์ทอง 2547, 30-31)

หากแต่การเติมเต็มความขาดด้วยวัตถุกลับไม่ยั่งยืน ดังนั้น ความอยากจึงเกิดขึ้นอย่างไม่รู้จบ (*ad infinitum*) เหตุเพราะความอยากยังคงถูกเก็บทับถมไว้ในจิตใจอย่างต่อเนื่อง (Sarup 1993, 20) ซึ่งลากองมองว่าความรู้สึกขาดในลักษณะดังกล่าวจะพัฒนาไปเป็นความปรารถนาในท้ายที่สุด (Lacan 1999, 287) ด้วยเหตุดังกล่าว ความปรารถนาในมุมมองของลากองจึงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถเติมเต็มได้ด้วยสิ่งที่เป็นวัตถุ หากแต่ต้องเติมเต็มความขาดด้วยสิ่งที่เป็นนามธรรมหรือเป็นอุดมคตินั่นเอง

ดังนั้น ในขณะที่ฟรอยด์มองว่าความปรารถนาที่จะมีเพศสัมพันธ์กับบุคคลร่วมสายเลือด (*incest*) และถูกขังด้วยกฎข้อห้าม (*taboo*) นำมาซึ่งการเก็บกดปิดกั้นทางจิต หากแต่ในทางตรงกันข้ามเดอเลิซกับกัตตารีกลับมองว่าเหตุที่การมีเพศสัมพันธ์กับบุคคลร่วมสายเลือดถูกทำให้เป็นความปรารถนานั้น เป็นเพราะความสัมพันธ์ดังกล่าวถูกทำให้เป็นข้อห้าม (Deleuze and Guattari 1975, 175-176) ดังนั้น หากฟรอยด์มองว่าความปรารถนานำมาซึ่งกฎข้อห้าม เดอเลิซกับกัตตารีกลับมองว่ากฎข้อห้ามต่างหากที่นำมาซึ่งความปรารถนา และนั่นทำให้เดอเลิซกับกัตตารีเห็นว่าการเก็บกดปิดกั้นการมีเพศสัมพันธ์กับบุคคลร่วมสายเลือดเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดปมอติปัสตามทรรณะของฟรอยด์ เพราะไม่เพียงแต่การมีเพศสัมพันธ์กับบุคคลร่วมสายเลือดเท่านั้นที่ถูกทำให้เป็นกฎข้อห้าม การมีเพศสัมพันธ์ในรูปแบบอื่นๆ ก็มีกฎข้อห้ามด้วยเช่นกัน เช่น การห้ามมีเพศสัมพันธ์กับคนเพศเดียวกัน การห้ามมีเพศสัมพันธ์กับนักบวช ฯลฯ เป็นต้น

เนื่องด้วยแนวคิดจิตไร้สำนึกของเดอเลิซนั้นมีรากฐานทางความคิดมาจากนักคิดรุ่นก่อนฟรอยด์ และมีวิธีคิดเชิงปรัชญาเป็นฐานสำคัญ โดยมองว่ากระบวนการก่อรูปของจิตไร้สำนึกนั้นเกิดขึ้นเนื่องจากมนุษย์ต้องการที่จะเติมเต็มจิตสำนึก และนี่คือสิ่งที่กอทท์ฟรีด วิลเฮล์ม ฟอน ไลบ์นิซ (Gottfried Wilhelm von Leibniz) คาร์ล กุสทอฟ ยูง (Carl Gustav Jung) และเดอเลิซ เรียกว่า “กระบวนการทำให้เป็นปัจเจกบุคคล” (*individualization*) และภายใต้กระบวนการทำให้เป็นปัจเจกบุคคลนี้เองจึงก่อให้เกิดการก่อรูปของจิตไร้สำนึกซึ่งกระทำผ่านวัฒนธรรมของมนุษย์ เช่น วัฒนธรรมสมัยใหม่ เพลงสมัยใหม่ และภาพยนตร์ในยุคหลังสงคราม เป็นต้น ด้วยมุมมองดังกล่าวจึงทำให้จิตไร้สำนึกในทรรณะของเดอเลิซมิได้มีการก่อรูปเฉพาะในทางจิตพยาธิสภาพหรือความผิดปกติทางจิตแต่เพียงด้านเดียว (Kerlake 2007, 3) ดังจะเห็นได้จากกรณีที่เดอเลิซกับกัตตารีได้นำแนวคิดทางปรัชญามาเป็นฐานในการสร้างแนวคิด

ภทวิเคราะห์เพื่อวิพากษ์ทำลายทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์เพื่อนำเสนอมุมมองใหม่ในการทำความเข้าใจจิตไร้สำนึกและความปรารถนา

นอกจากเดอเลิซจะได้รับอิทธิพลทางความคิดเกี่ยวกับสัญชาตญาณและจิตไร้สำนึกจาก ยุงดังปรากฏในบทความเรื่อง *From Sacher-Masoch to Masochism* (Deleuze 2004, 125-133) แล้ว เดอเลิซยังได้นำแนวคิดจิตไร้สำนึกของแบร์กซงมาเป็นฐานทางความคิดและ นำทฤษฎีเวลาของแบร์กซงมาเป็นฐานทางปรัชญาอีกด้วย (Deleuze 1991, 51-72) จึงทำให้ แนวคิดจิตไร้สำนึกของเดอเลิซกับกัตตารีวิพากษ์ทำลายต่อทฤษฎีจิตวิเคราะห์และปมอติปัสของ ฟรอยด์อย่างมาก ดังปรากฏให้เห็นเด่นชัดในงานเขียนที่มีชื่อว่า *Anti-Oedipus: Capitalism and Schizophrenia* (1972) และ *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia* (1980)

การรับอิทธิพลทางความคิดดังกล่าวทำให้เดอเลิซกับกัตตารีได้เปลี่ยนพลวัตภายในของ จิตไร้สำนึก กล่าวคือ เดอเลิซกับกัตตารีปฏิเสธแนวคิดของฟรอยด์ที่ว่าจิตไร้สำนึกเป็นสิ่งที่เก็บ กตปิดกั้นจิตสำนึก หากแต่พวกเขากลับมองในทางตรงกันข้ามว่าจิตสำนึกต่างหากที่เป็นตัวเก็บ กตปิดกั้นจิตไร้สำนึก (Buchanan 2008, 27) ดังนั้น การก่อรูปจิตไร้สำนึกตามความหมาย ของเดอเลิซกับกัตตารีจึงมิได้เกิดจากการรู้สึกขาดเหมือนกับการอธิบายของฟรอยด์แต่อย่างใด กล่าวคือ ในขณะที่จิตวิเคราะห์มองว่าจิตไร้สำนึกเป็นสิ่งที่ดำรงคงอยู่กับมนุษย์มาตั้งแต่แรกเกิด ถูกกำหนดทางพันธุกรรม ถูกวางโครงสร้าง (Stivale 1980, 47) และท้ายที่สุดคือถูกทำให้ สอดคล้องกับบรรทัดฐานของสังคม หากแต่ภทวิเคราะห์กลับตั้งคำถามต่อกระบวนการสร้าง จิตไร้สำนึกในลักษณะดังกล่าว เหตุเพราะจิตไร้สำนึกในทรรศนะของเดอเลิซกับกัตตารีมิได้ให้ ความสำคัญกับการสร้างจิตไร้สำนึกในระดับปัจเจกบุคคลหรือเพียงแต่ความสัมพันธ์ระหว่าง บุคคลแต่เพียงด้านเดียวเท่านั้น หากแต่เดอเลิซกับกัตตารีมุ่งความสนใจไปในกระบวนการสร้าง จิตไร้สำนึกในระดับสังคมด้วย

บทวิพากษ์จิตวิเคราะห์และการนำเสนอแนวคิดเพทวิเคราะห์ ของเดอเลซกับกัตตารี

การวิพากษ์ท้าทายทางความคิดที่เดอเลซกับกัตตารีกระทำต่อทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์ซึ่งเป็นทฤษฎีที่ได้รับการยอมรับจากนักวิชาการในวงกว้างนั้น ก่อให้เกิดคำถามอย่างมากต่อเดอเลซกับกัตตารี จอร์จ สแตมโบเลียน (George Stambolian) เคยถามคำถามสำคัญกับกัตตารีว่า “อะไรคือความแตกต่างในระดับพื้นฐานและระหว่างเพทวิเคราะห์กับจิตวิเคราะห์” กัตตารีได้แสดงทรรศนะต่อคำถามดังกล่าวว่า “จิตวิเคราะห์ได้แปลงรูปและเปลี่ยนร่างจิตไร้สำนึกด้วยการยึดเหนี่ยวจิตไร้สำนึกผ่านวงจรของระบบการบันทึกและการเป็นตัวแทนของมันเอง สำหรับจิตวิเคราะห์ จิตไร้สำนึกนั้นดำรงอยู่ก่อน กำหนดไว้แล้วโดยยีน ถูกสร้างขึ้นและเสร็จสมบูรณ์ตามเป้าหมายเพื่อการสยบยอมกับบรรทัดฐานของสังคม ในขณะที่เพทวิเคราะห์ตั้งคำถามกับกระบวนการในการสร้างจิตไร้สำนึก ไม่ใช่เพียงแต่ถ้อยคำหรือไวยากรณ์ รวมถึงความหมายเชิงสัญลักษณ์ทุกชนิดด้วย และไม่เพียงแต่ระดับปัจเจกบุคคลหรือความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่ยังรวมถึงระดับกลุ่ม ทั้งทางกายภาพและระบบการรับรู้” (Stivale 1980, 47)

แนวคิดเพทวิเคราะห์เป็นการปฏิวัติของจิตเวชวัตถุนิยม (materialist psychiatry) ที่มีจุดเริ่มต้นมาจากกรวิพากษ์แนวคิดจิตวิเคราะห์ โดยแนวคิดสำคัญที่เพทวิเคราะห์มุ่งปะทะคือแนวคิดปมอติปัสของฟรอยด์ ดังนั้น ปมอติปัสจึงกลายเป็นวัตถุของการวิพากษ์ของเพทวิเคราะห์โดยตรง ในแง่นี้จึงนำมาสู่ข้อถกเถียงว่าแนวคิดเพทวิเคราะห์ของเดอเลซกับกัตตารีนั้นปฏิเสธทฤษฎีจิตวิเคราะห์โดยสิ้นเชิง หรือเพียงแต่ปฏิเสธบางแง่มุมของทฤษฎีจิตวิเคราะห์เท่านั้น ซึ่งในประเด็นนี้ยูจีน ฮอลแลนด์ (Eugene Holland) ได้แสดงความเห็นว่าแนวคิดเพทวิเคราะห์มิได้ปฏิเสธทฤษฎีจิตวิเคราะห์ในทุกประเด็น อีกทั้งยังคงใช้ฐานทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์และโดยเฉพาะอย่างยิ่งของลากองมาเป็นฐานในการขยายขอบเขตของการวิเคราะห์ของแนวคิดวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ (historical materialism) ให้ครอบคลุมถึงประเด็นของความปรารถนาทางเพศและสัญศาสตร์ (semiotic) เพื่อให้สามารถใช้อธิบายโครงสร้างสังคมและการพัฒนาได้ในอีกทางหนึ่ง (Parr 2005, 236)

การรับมรดกทางความคิดบางส่วนจากฟรอยด์ ทำให้การสร้างแนวคิดเพทวิเคราะห์ของเดอเลซกับกัตตารียังคงจำกัดกรอบการวิเคราะห์ในระดับของจิตสำนึกและจิตไร้สำนึก หากแต่

เดอเลิซกับกัตตารีเห็นต่างจากฟรอยด์ในประเด็นที่ว่าจิตไร้สำนึกนำมาซึ่งการเก็บกดปิดกั้นจิตสำนึก ในขณะที่เดอเลิซกับกัตตารีมองว่าจิตไร้สำนึกต่างหากที่เป็นตัวเก็บกดปิดกั้นจิตสำนึก ดังกล่าวข้างต้น ดังนั้น เกทวิเคราะห์ของเดอเลิซกับกัตตารีจึงมุ่งที่จะปรับเปลี่ยนพลวัตภายในความสัมพันธ์ระหว่างจิตสำนึกและจิตไร้สำนึกเสียใหม่ หรือกล่าวอย่างถึงที่สุดแล้วนั้น แนวคิดเกทวิเคราะห์ของเดอเลิซกับกัตตารีคือการปฏิวัติจิตไร้สำนึกนั่นเอง นอกจากนี้ การนำคำว่า “จิตเภท” ซึ่งใช้ในทางจิตวิทยาเพื่ออธิบายถึงอาการป่วยทางจิตชนิดหนึ่งมาสร้างความหมายใหม่ตามแนวคิดของเดอเลิซกับกัตตารีนั้น ก็ตอกย้ำให้เห็นถึงฐานคิดบางส่วนที่ยังคงได้รับอิทธิพลจากฟรอยด์

ดังนั้น ถึงแม้ว่าเดอเลิซกับกัตตารีจะเห็นด้วยกับนักจิตวิเคราะห์ที่ค้นพบว่าปมอติปัสปรากฏอยู่ในทุกหนแห่งและเป็นกลไกสำคัญสำหรับการเก็บกดปิดกั้นทางจิตที่ทำงานอยู่ในสังคม แต่เดอเลิซกับกัตตารีโต้แย้งว่าปมอติปัสไม่ได้มีความเป็นสากล ปมอติปัสในทฤษฎีของเดอเลิซกับกัตตารีเป็นเพียงการผลิตวิถีแห่งการเก็บกดปิดกั้นที่ทำงานภายในสังคมนิยมเท่านั้น ไม่มีสัญชาตญาณที่มีมาแต่ดั้งเดิมในเรื่องเกี่ยวกับการมีเพศสัมพันธ์กับบุคคลร่วมสายเลือด ในทางตรงกันข้าม ความปรารถนาในเรื่องการมีเพศสัมพันธ์กับบุคคลร่วมสายเลือดถูกผลิตขึ้นโดยสังคม สำหรับเดอเลิซกับกัตตารีนั้น ปัญหาส่วนตัวหรือปัญหาในระดับปัจเจกบุคคล โดยเฉพาะปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตและความผาสุก ล้วนแล้วแต่เป็นผลมาจากสังคมนิยม และการเมือง และเศรษฐกิจทั้งสิ้น

เดอเลิซกับกัตตารีมองว่าปมอติปัสจำกัดกรอบการวิเคราะห์ และเหมาะที่จะอธิบายภายใต้ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวเท่านั้น อีกทั้งปมอติปัสยังเป็นสิ่งที่ครอบครัวและสังคมกำหนดขึ้นผ่านการผลิตและผลิตซ้ำทางครอบครัวและสังคม ดังจะเห็นได้จากการที่ปัจเจกบุคคลถูกหล่อหลอมทางสังคม ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ และการเมือง (Stivale 1980, 170) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอธิบายว่าหากพิจารณาผ่านมุมมองชาติพันธุ์วิทยา (ethnology) แล้ว จะพบว่าความสลับซับซ้อนของปมอติปัสเป็นผลมาจากความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าอาณานิคมกับผู้ถูกปกครอง หรือเป็นผลจากการถูกยึดครองเป็นอาณานิคมที่เริ่มจากการที่เจ้าอาณานิคมอย่างอังกฤษไม่ได้ให้ความสำคัญและล้มเลิกตำแหน่งหัวหน้าเผ่าในพื้นที่ที่พวกเขาเข้ายึดครอง ซึ่งได้ทำลายการดำรงอยู่ของหัวหน้าเผ่า ชาติพันธุ์ และความสัมพันธ์ภายในชนเผ่า ดังจะเห็นได้จากการที่เจ้าอาณานิคมกล่าวว่า “บิดาของเจ้าก็คือบิดาของเจ้า และไม่เป็นอื่นใดนอกจากนั้น หรืออย่างตา (บิดาของแม่) ของเจ้า จงอย่าได้เข้าใจว่าเขาเป็นหัวหน้าเผ่า เจ้านั้นทำได้เพียง

ระลึกตนอยู่ระหว่างเหล่าญาติฝ่ายบิดาและมารดาเจ้า ครอบครัวยุโรปก็คือครอบครัวของเจ้าหาเป็นอื่นไม่ การสืบทอดจะไม่เกี่ยวพันไกลเกินกว่านี้” (Deleuze and Guattari 1975, 172)

กรอบคิดปมอติปัสในทฤษฎีของเดอเลซกับกัตตารีจึงเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดขึ้นเพื่อประโยชน์ในการครอบงำชนเผ่าต่างๆ ด้วยการทำลายความสัมพันธ์ภายในชนเผ่าด้วยการสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลและกรอบแนวคิดครอบครัวเดียวกันมาแทนที่ในท้ายที่สุด หากแต่ภายใต้สภาวะการณดังกล่าวผู้ถูกปกครองก็พยายามต่อต้านกระบวนการทำให้เกิดปมอติปัส (oedipalization) ในขณะที่เจ้าอาณานิคมก็พยายามสร้างกระบวนการทำให้เกิดปมอติปัสเพื่อที่จะเข้าครอบงำพวกเขาอย่างต่อเนื่องเช่นกัน (Deleuze and Guattari 1975, 171-173) ด้วยเหตุดังกล่าวจึงทำให้ปมอติปัสปรากฏชัดและกลายเป็นกลไกสำคัญอันนำไปสู่การสร้างสังคมที่ผู้ชายเป็นใหญ่และเป็นกลไกหลักของสังคมทุนนิยม ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าการก่อรูปทางสังคมล้วนแต่ถูกกระทำผ่านการสร้างปมอติปัสขึ้นมาในลักษณะดังกล่าว หากแต่คงไม่สามารถกล่าวได้ว่าปมอติปัสเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดจิตไร้สำนึก เนื่องด้วยจิตไร้สำนึกมีความลึกซับซ้อนและจะทำงานได้อย่างสมบูรณ์ภายใต้การเชื่อมต่อส่วนต่างๆ ขององค์ประกอบทางสังคมที่มีมาก่อนหน้านั้น (Deleuze and Guattari 1975, 178)

จากทฤษฎีดังกล่าวจึงทำให้สิ่งที่เดอเลซกับกัตตารีจำเป็นต้องปะทะก็คือปมอติปัสตามแนวคิดของฟรอยด์ เนื่องด้วยปมอติปัสในความเห็นของเดอเลซกับกัตตารีนั้นมีเพียงแต่ถูกสร้างขึ้นโดยทฤษฎีจิตวิเคราะห์ หากแต่ยังถูกใช้เป็นเครื่องมือสำหรับลัทธิจักรวรรดินิยมเพื่อปลุกฝังความเป็นอาณานิคมเข้าไปภายในจิตใจของมนุษย์อีกด้วย และนี่คือการทำให้ปมอติปัสกลายเป็นสิ่งที่อยู่ภายในจิตใจของมนุษย์โดยมนุษย์ด้วยกันเอง กระบวนการสร้างปมอติปัสจึงก่อให้เกิดความทุกข์ทรมานรูปแบบใหม่ ซึ่งก็คือความทุกข์ทรมานภายในจิตใจในรูปแบบของความซึมเศร้าหรือความหดหู่ ที่สำคัญปมอติปัสมิได้ทำงานเพียงแคในปริมณฑลของครอบครัวเท่านั้น หากแต่ปมอติปัสคือตัวแทนของรัฐหรือการกระทำของรัฐ ตัวแทนของความหวาดระแวงทางจิตและตัวแทนของพลังอำนาจที่ดำรงอยู่มาอย่างยาวนาน ก่อนที่จะส่งมอบความเป็นตัวแทนในลักษณะดังกล่าวให้กับครอบครัวหรือลดทอนประเด็นดังกล่าวให้เหลือเพียงประเด็นเกี่ยวกับพ่อ-แม่-ลูก ด้วยเหตุดังกล่าว ปมอติปัสจึงเป็นความเชื่อที่ถูกปลุกฝังเข้าไปในจิตไร้สำนึก และทำให้เรามีความปรารถนาที่จะเก็บกดปิดกั้นตัวของเราเอง (Deleuze and Guattari 2000, xx) ซึ่งกระบวนการดังกล่าวเป็นผลจากการกระทำของสถาบันหลักต่างๆ ทางสังคม ไม่ว่าจะ

เป็นครอบครัว โรงเรียน และที่ทำงาน รวมถึงประเพณี ความเชื่อ ศาสนา และประดิษฐกรรมทางสังคมอีกนานัปการ

กลไกการทำงานของเพทวิเคราะห์แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ งานเชิงลบหรืองานเชิงการทำลาย (destructive task) ที่มุ่งชำระล้างจิตใจไร้สำนึกให้สะอาดหมดจด ทำลายปมอดีตปัสมาชาติที่เกี่ยวข้องกับอีโก้ (ego) การถูกครอบงำด้วยความเชื่อเกี่ยวกับซูเปอร์อีโก้ (superego) ความรู้สึกผิดบาป กฎหมาย และการเป็นหมันหรือการไม่มีอวัยวะเพศชาย (Deleuze and Guattari 2000, 311) ส่วนงานเชิงบวกหรืองานเชิงสร้างสรรค์ของเพทวิเคราะห์ (positive task) คือ การพยายามค้นหาธรรมชาติ การก่อตัวหรือการทำงานของจักรกลของความปรารถนา เพื่อปลดปล่อยความปรารถนาให้เป็นอิสระจากการให้ความหมายในทุกลักษณะ (Deleuze and Guattari 2000, 322)

เพทวิเคราะห์ของเดอเลซกับกัตตารีใช้แนวคิดการผลิตความปรารถนา (desiring-production) เป็นแกนกลางในการเชื่อมโยงแนวคิดความปรารถนาทางเพศ (libido) กับแนวคิดกำลังแรงงาน (labour-power) เข้าด้วยกัน เอียน บูชานัน (Ian Buchanan) มองว่าเป้าประสงค์หลักในงาน *Anti-Oedipus: capitalism and schizophrenia* ของเดอเลซกับกัตตารีคือความพยายามที่จะรื้อฟื้นความสัมพันธ์เชิงทฤษฎีระหว่างทฤษฎีจิตวิเคราะห์กับลัทธิมาร์กซ์ (Marxism) เพื่อสร้างวิธีวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ในรูปแบบใหม่หรือที่เรียกว่า จิตเวชวัตตุนิยมหรือเพทวิเคราะห์ (Buchanan 2008, 39) ในขณะที่มาร์ค ซีม (Mark Seem) มองว่าเป็นการผลานระหว่างแนวคิดการปฏิวัติของมาร์กซ์กับแนวคิดผู้ป่วยทางจิต (the madman) ของฟรีดริช นิทเช่ (Friedrich Nietzsche)³ การนำจิตเพทมาใช้ในทรรคนะของเดอเลซกับกัตตารี

³ มาร์ค ซีมได้แสดงความเห็นว่า การมองว่างานของเดอเลซกับกัตตารีเรื่อง *Anti-Oedipus: capitalism and schizophrenia* คือการผลานระหว่างแนวคิดของมาร์กซ์กับพรอยด์นั้นเป็นความเข้าใจผิด เนื่องด้วยในมุมมองของเขาแนวคิดจิตวิเคราะห์ไม่สามารถช่วยให้เขาวิเคราะห์การไหลเวียนของความปรารถนา ความกลัวและความวิตกกังวล ความรักและความสิ้นหวัง ซึ่งดำรงอยู่ในปริมณฑลทางสังคม เพราะแนวคิดจิตวิเคราะห์ได้ลดทอนการแสดงออกของความปรารถนาในทุกรูปแบบของสังคมให้เหลือเพียงปมทางจิตใฝ่ภายในครอบครัวเท่านั้น ซีมมองว่าทฤษฎีเกี่ยวกับความปรารถนาและความต้องการ (theory of desire and will) รวมถึงทฤษฎีเกี่ยวกับพลังอำนาจของจิตสำนึกและจิตไร้สำนึกที่ปรากฏในงาน *On the Genealogy of Morals* (Nietzsche 1967) มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับความปรารถนาในปริมณฑลทางสังคมมากกว่า อีกทั้งยังเกี่ยวข้องกับระบบการเงินที่มีรากฐานอยู่บนผลกำไร/ผลประโยชน์ (profit) อีกด้วย ดังนั้น ซีมจึงเห็นว่า *Anti-Oedipus: capitalism and schizophrenia* คือการผลานระหว่างนิทเช่กับมาร์กซ์ (ดูรายละเอียดใน Deleuze and Guattari 2000, xviii-xix).

จึงมิได้เป็นไปในบริบทของจิตวิทยาหรือจิตเวชแต่อย่างใด เนื่องด้วยเดอเลิซกับกัตตารีได้แยกจิตเภทในฐานะที่เป็นกระบวนการ (schizophrenia as process) ออกจากจิตเภทในฐานะที่เป็นความเจ็บป่วย (schizophrenia as illness) ดังนั้น ในทรรศนะของเดอเลิซกับกัตตารี จิตเภทจึงเป็นกระบวนการของการผลิตความปรารถนาและจักรกลของความปรารถนา (desiring-machines) (Deleuze and Guattari 2000, 31-32) อีกทั้งยังเผยให้เห็นถึงกระบวนการก่อรูปของจิตไร้สำนึกในอีกทางหนึ่งด้วย ดังนั้น กระบวนการกลายเป็นจิตเภทจึงเป็นสิ่งที่จะแสดงให้เห็นกลไกการทำงานของความปรารถนาและนำมาสู่การปลดปล่อยความปรารถนา อันจะนำมาสู่การพัฒนาแนวคิดการเมืองของความปรารถนาของเดอเลิซกับกัตตารีในท้ายที่สุด

ภายใต้กรอบแนวคิดดังกล่าว คำถามสำคัญของจิตเภทจึงมิได้เป็นคำถามในระดับปัจเจกบุคคล เฉกเช่นที่จิตวิเคราะห์พยายามค้นหาว่าจิตไร้สำนึกในระดับปัจเจกบุคคลนั้นเกิดขึ้นเพราะการเก็บกดปิดกั้นในด้านใด หากแต่เกทวิเคราะห์ได้ยกระดับคำถามไปสู่การทำทำความเข้าใจจิตไร้สำนึกในปริมณฑลทางการเมืองด้วยการตั้งคำถามว่า “เพราะเหตุใดประชาชนจึงต่อสู้เพื่อความเป็นทาสของพวกเขาเองอย่างหัวชนฝา รวากับว่ามันเป็นการไถ่บาปของพวกเขา?” แนวคิดเกทวิเคราะห์ของเดอเลิซกับกัตตารีพบว่าปรากฏการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นเพราะว่าประชาชนถูกปลูกฝังมาตั้งแต่เกิดด้วยแนวคิดการหักห้ามใจตัวเอง/การถือสันโดษ (asceticism) จนกลายเป็นปมอติดีปส์ และภายใต้ปมอติดีปส์จึงก่อให้เกิดการส่งผ่านารควบคุมทางสังคมเข้าไปในแก่นแกนของระบบครอบครัวเดี่ยว ด้วยเหตุดังกล่าว การควบคุมทางสังคมและการเก็บกดปิดกั้นทางจิตในมุมมองของเกทวิเคราะห์จึงเป็นสองด้านของเหรียญเดียวกัน (Parr 2005, 236) เนื่องด้วยเดอเลิซกับกัตตารีมองว่าปมอติดีปส์มีหน้าที่หลักในการเก็บกดปิดกั้นทางจิต ซึ่งนำไปสู่การควบคุมทางสังคมหรือการเก็บกดปิดกั้นความปรารถนานั้นเอง

ความปรารถนาแบบจิตเภทกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมือง

การเคลื่อนไหวของมวลชนขนาดใหญ่ในประวัติศาสตร์การเมืองฝรั่งเศสเพื่อต่อต้านรัฐบาลของนายพลชาร์ล เดอ โกลล์ (Charles de Gaulle) เมื่อเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1968 จนกระทั่งบางคนถึงกับกล่าวว่ามันเป็นการเคลื่อนไหวของมวลชนครั้งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์

ในขณะที่นายพลเดอโกลส์ ประธานาธิบดีฝรั่งเศสในขณะนั้นได้ออกแถลงการณ์ประณามผู้ชุมนุมเดินขบวนว่าเป็นพวกบ่อนทำลายความมั่นคงของประเทศ และพยายามทำให้สาธารณรัฐฝรั่งเศสโน้มเอียงไปตามแนวทางแบบคอมมิวนิสต์ อีกทั้งยังมีประชาชนจำนวนมากออกมาเดินขบวนสนับสนุนนายพลเดอโกลส์อีกด้วย จนกระทั่งในท้ายที่สุดรัฐบาลได้ใช้กำลังเข้าปราบปรามกลุ่มต่อต้านอันนำมาซึ่งผู้เสียชีวิตและผู้บาดเจ็บจำนวนมาก เหตุการณ์ดังกล่าวกลายเป็นเหตุการณ์พฤษภาเลือดหรือ “May '68” ที่นักวิชาการหลายท่านพยายามที่จะอธิบายถึงมูลเหตุของเหตุการณ์ครั้งนั้น งานที่มีชื่อว่า *Anti-Oedipus: Capitalism and Schizophrenia* ของเดอเลซกับกัตตารีก็เป็นหนึ่งในงานที่ต้องการอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวเช่นกัน จนกระทั่งมีผู้กล่าวว่า *Anti-Oedipus: Capitalism and Schizophrenia* เป็นหนังสือเหตุการณ์พฤษภาคมเลือด ค.ศ. 1968 (Buchanan 2008, 7) หรือเป็นหนังสือแห่งการปฏิวัติ เนื่องด้วย *Anti-Oedipus: Capitalism and Schizophrenia* มิได้เพียงแต่ต้องการอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองดังกล่าวข้างต้นแต่เพียงด้านเดียวเท่านั้น แต่ยังต้องการเปิดโลกทัศน์ของเราให้เห็นถึงศักยภาพของการปฏิวัติในความหมายใหม่ ที่มีใช่เป็นการปฏิวัติโดยการใช้อำกำลังบังคับหรือต้องการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองหรือลัทธิรัฐบาลแต่อย่างใด หากแต่เป็นการปฏิวัติที่สามารถกระทำได้ในปริမ်ณฑลของชีวิตประจำวัน (Buchanan 2008, 10)

นอกเหนือไปจากความพยายามทำความเข้าใจเหตุการณ์พฤษภาคม ค.ศ. 1968 แล้วนั้น เดอเลซกับกัตตารียังได้อธิบายว่าเพราะเหตุใดประชาชนเยอรมันจึงให้การสนับสนุนระบอบฟาสซิสต์ ทั้งที่หลายฝ่ายมองว่ามันเป็นระบอบการปกครองที่เลวร้ายมากรูปแบบหนึ่ง ซึ่งในประเด็นนี้วิลเฮล์ม ไรช์ (Wilhelm Reich) มีความเห็นว่ามวลชนมิได้ถูกล่อลวงโดยชนชั้นนำแต่อย่างใด หากแต่พวกเขาเหล่านั้นปรารถนาในลัทธิฟาสซิสต์ และด้วยเหตุดังกล่าวมันจึงจำเป็นต้องอธิบายว่าเพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น (Deleuze and Guattari 2000, 257) ในขณะที่มิเชล ฟูโกต์ เห็นว่าในความเป็นจริงแล้วนั้น “ไม่ใช่แค่เพียงลัทธิฟาสซิสต์ในเชิงประวัติศาสตร์หรือลัทธิฟาสซิสต์ของฮิตเลอร์และมุสโสลินี ซึ่งสามารถระดมและใช้ความปรารถนาของมวลชนได้อย่างมีประสิทธิภาพเท่านั้น หากแต่ยังมีลัทธิฟาสซิสต์หรือแนวคิดแบบฟาสซิสต์ที่อยู่ในตัวพวกเราทุกคน ในความคิดและในพฤติกรรมประจำวันของพวกเรา นอกจากนี้ ลัทธิฟาสซิสต์ยังทำให้เรารักในอำนาจ ปรารถนาในสิ่งต่างๆ ซึ่งครอบงำและฉวยใช้ประโยชน์จากพวกเราเองอีกด้วย” (Deleuze and Guattari 2000, 277) หรืออาจกล่าวได้ว่าความคิด

แบบอำนาจนิยมมันได้แผ่ผังลงไปโน้มน้าวใจไร้สำนึกทางสังคมของผู้คนในสังคมอย่างไม่รู้ตัว จนกระทั่งทำให้คนในสังคมคุ้นชินและยินยอมพร้อมใจที่จะดำรงชีวิตอยู่ในสังคมการเมืองที่เต็มไปด้วยการกดขี่ขูดรีดและเก็บกดปิดกั้นความปรารถนาด้านต่างๆ ของคนในสังคม

Anti-Oedipus: Capitalism and Schizophrenia ของเดอเลิซกับกัตตารีได้ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์รูปแบบใหม่ทางความคิด งานเขียน ความเป็นอัตบุคคลและการเมือง เนื่องด้วยงานชิ้นดังกล่าวเป็นการวิพากษ์ทำลายวาทกรรมและสถาบันต่างๆ ของความเป็นสมัยใหม่ ซึ่งได้สร้างกระบวนการเก็บกดปิดกั้นความปรารถนาและแพร่ขยายความเป็นอัตบุคคลแบบฟาสซิสต์ที่แผ่ผังอยู่ในกระบวนการต่างๆ (Deleuze and Guattari 2000, 277) ด้วยเหตุดังกล่าว เดอเลิซกับกัตตารีจึงพยายามที่จะสนับสนุนการเมืองขนาดเล็กหรือการเมืองในระดับจุลภาค (micropolitics) เพื่อที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างถอนรากถอนโคนด้วยการปลดปล่อยความปรารถนาของคนในสังคมให้เป็นอิสระจากการเก็บกดปิดกั้นต่างๆ ซึ่งวิธีการที่เดอเลิซกับกัตตารีเสนอก็คือแนวคิดเกทวิเคราะหฺ์ที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับของจิตไร้สำนึก (Buchanan 2008, 35) เพื่อคลี่คลายสิ่งที่อยู่ในระดับจิตไร้สำนึกของคนในสังคมการเมืองหรือการเข้าไปแก้ไขปมอติปัสมันเอง

เดอเลิซกับกัตตารีมองว่าการกดขี่ทางสังคมและการเก็บกดปิดกั้นความรู้สึกของคนในสังคมนั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเก็บกดปิดกั้นทางจิตในระดับปัจเจกบุคคล ยิ่งไปกว่านั้น รูปแบบของการกดขี่ทางสังคมยังเป็นตัวกำหนดรูปแบบของการเก็บกดปิดกั้นทางจิตอีกด้วย (Holland 1999, 6) ด้วยเหตุดังกล่าวกระบวนการสร้างจิตไร้สำนึกทางสังคมจึงมีลักษณะของการเก็บกดปิดกั้นความปรารถนาของปัจเจกบุคคล และเป็นปัจจัยหลักในการสร้างจิตไร้สำนึกของคนในสังคมนั้น ดังนั้น การที่จะทำให้คนในสังคมการเมืองหนึ่งหลุดพ้นจากการถูกครอบงำไว้ด้วยจิตไร้สำนึกทางสังคมจึงจำเป็นต้องกระทำผ่านเกทวิเคราะหฺ์ ที่จะทำให้คนในสังคมสามารถมีพื้นที่ของการแสดงความคิดเห็นและแสดงออกในลักษณะที่มีได้ตกอยู่ในกรอบของระบบระเบียบและกฎเกณฑ์ที่ถูกกำหนดโดยสังคมการเมือง เนื่องด้วยระบบระเบียบและกฎเกณฑ์ทางสังคมก่อให้เกิดการเก็บกดปิดกั้นทางจิตและนำมาสู่การเก็บกดปิดกั้นความปรารถนาทางสังคมการเมือง เช่นเดียวกับปมอติปัสที่เป็นตัวเก็บกดปิดกั้นความปรารถนาทางเพศตามทฤษฎีจิตวิเคราะห์ ดังนั้น แนวคิดเกทวิเคราะหฺ์จึงต้องการปลดปล่อยความปรารถนาที่เคยถูกจงจำไว้ภายใต้ปมอติปัสให้เป็นอิสระจากการเก็บกดปิดกั้น และภายใต้สภาวะการณ์ดังกล่าวความ

ปรารถนาของคนในสังคมการเมืองก็จะกลายเป็นความปรารถนาแบบจิตเภทและสามารถเชื่อมต่อกันด้วยจักรกลของความปรารถนา ซึ่งจะทำให้คนในสังคมการเมืองสามารถจินตนาการหรือมีภาพลักษณ์ทางความคิดรูปแบบใหม่ และก่อให้เกิดการผลิตความปรารถนาขึ้นอย่างต่อเนื่องในลักษณะของลูกโซ่ของความปรารถนาที่จะเชื่อมต่อกับความปรารถนาอื่นๆ ต่อเนื่องกันไปอย่างไม่รู้จบ

ด้วยเหตุดังกล่าว การทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมการเมืองจึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจการเกิดปิดกั้นความปรารถนาของคนในสังคมในระดับจิตไร้สำนึก เพื่อหาแนวทางในการปฏิบัติจิตไร้สำนึกของคนในสังคมการเมือง ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าเวทวิเคราะห์เป็นการปฏิบัติในความเห็นของมาร์กซิสต์ ในขณะที่จิตวิเคราะห์ไม่ได้เป็นการปฏิบัติแต่อย่างใด (Holland 1999, 15) การปฏิบัติในความเห็นของเดอเลซกับกัตตารีเป็นการปฏิบัติในระดับจิตไร้สำนึกของคนในสังคมการเมือง และเปิดพื้นที่ให้กับความปรารถนาในฐานะจักรกลหลักของการผลิตทางสังคม เพื่อให้สังคมการเมืองมีลักษณะสอดคล้องกับความปรารถนาของคนในสังคมนั้นๆ เช่นเดียวกับแนวคิดของโรซ์ที่ยืนยันว่าการเกิดปิดกั้นทางจิตเป็นผลมาจากการเกิดปิดกั้นทางสังคม อีกทั้งยังเป็นคนแรกที่หยิบยกปัญหาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างความปรารถนาและพื้นที่ทางสังคมขึ้นมาอธิบายอีกด้วย (Deleuze and Guattari 2000, 118)

การปลดปล่อยคนในสังคมการเมืองให้หลุดพ้นจากแบบของความปรารถนาที่ถูกกำหนดโดยสังคม (the socius) จึงเป็นความมุ่งหมายหลักของแนวคิดการเมืองของความปรารถนาของเดอเลซกับกัตตารี เนื่องด้วยหากคนในสังคมการเมืองสามารถทำลายกำแพงหรือเส้นแบ่งที่ปิดกั้นความปรารถนาของพวกเขาได้แล้ว การเปลี่ยนแปลงในระดับจิตไร้สำนึกทางสังคมจึงจะสามารถเกิดขึ้นได้ ด้วยเหตุดังกล่าวการเมืองของความปรารถนาของเดอเลซกับกัตตารีจึงเริ่มจากการปะทะกับทฤษฎีจิตวิเคราะห์ เนื่องด้วยเดอเลซกับกัตตารีมองว่าสิ่งแรกที่ต้องทำหากต้องการปฏิบัติหรือเปลี่ยนแปลงสังคม ก็คือการหลุดพ้นจากการถูกครอบงำโดยปมอติปัสหรือระบบระเบียบและกฎเกณฑ์ทางสังคม เพื่อที่จะสร้างการเมืองของความปรารถนาที่เป็นอิสระจากความเชื่อในทุกรูปแบบด้วยการสลายความลึกลับของอำนาจในทุกระดับ สลายความลึกลับของปมอติปัสและลึกลับหรือสสารทางสังคมในทุกชนิด จนกระทั่งมีความเป็นอิสระอย่างแท้จริง ซึ่งเดอเลซกับกัตตารีเปรียบเปรยว่าสภาวะดังกล่าวมีลักษณะเหมือน “เด็กกำพร้า” ที่ไม่มีพ่อแม่และไม่มีตัวตน เหมือนกับ “ผู้ที่เชื่อว่าพระเจ้าไม่มีอยู่จริง” (atheist) และเหมือนกับ “คนเร่ร่อน” ผู้ซึ่งไม่มีธรรมเนียมประเพณีและไม่มีอาณาเขต เจกเช่นที่เดอเลซกับกัตตารีได้ยกตัวอย่างกรณี

ของเลนซ์ (Lenz) ผู้ป่วยจิตเภทที่กำลังเดินเล่นอยู่ในภูเขาท่ามกลางหิมะโพรายปรายและรู้สึก
ว่า ณ สถานที่แห่งนั้นปราศจากพระเจ้าและใครซึ่งครอบครัวยุและพ่อแม่ (Deleuze and Guattari
2000, 2) นั่นเอง

ดังนั้น หากพรอยด์และลากรองนิยามความปรารถนาในแง่ของความรู้สึกขาดแล้วนั้น
เดอเลิซกับกัตตารีกลับยืนยันว่าความปรารถนาไม่ได้เกิดจากความรู้สึกขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใด ไม่ได้
มีความต้องการในสิ่งที่ไม่ใช่หรือสิ่งที่ขาดหายไป อีกทั้งไม่ได้ก่อให้เกิดการสร้างโลกในความ
เพ้อฝัน (fantasy-world) ที่มีวัตถุแห่งความปรารถนาผิดแผกแตกต่างจากโลกแห่งความเป็น
จริงแต่อย่างใด ในทางตรงกันข้ามความปรารถนาเป็นพลังที่มีประสิทธิภาพและเป็นพลังที่สำคัญ
ที่สุด และสิ่งที่ความปรารถนาสร้างขึ้นก็คือโลกแห่งความเป็นจริง (Holland 1999, 22) ทรศนะ
ดังกล่าวจึงทำให้เดอเลิซกับกัตตารีมองว่า “ถ้าความปรารถนาคือการผลิต สิ่งที่ความปรารถนา
ผลิตก็คือความจริง ถ้าความปรารถนามีประสิทธิภาพ มันก็จะสามารถมีประสิทธิภาพได้ในโลก
แห่งความเป็นจริง และสามารถผลิตได้เพียงแต่ความจริงเท่านั้น” (Deleuze and Guattari
2000, 26) มุมมองดังกล่าวทำให้ความปรารถนาในทรศนะของเดอเลิซกับกัตตารีมิได้เป็น
ความปรารถนาในระดับปัจเจกบุคคลเท่านั้น หากแต่เป็นความปรารถนาที่มีลักษณะรวมหมู่
หรือเป็นความปรารถนาในระดับสังคม โดยเดอเลิซกับกัตตารีได้อธิบายว่าการผลิตความ
ปรารถนาทำงานในลักษณะของจักรกลของความปรารถนา ซึ่งเป็นกลไกที่ทำงานตามกฎของ
การผลิตอย่างต่อเนื่อง หรือการเชื่อมต่อการผลิตหนึ่งไปยังการผลิตหนึ่งซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะ
ของการผลิตความปรารถนา (Deleuze and Guattari 2000, 7) คล้ายกับการเชื่อมต่อกัน
ในลักษณะสายโซ่ที่มีลูกโซ่อันหนึ่งเชื่อมต่อกับลูกโซ่อีกอันหนึ่ง และลูกโซ่อันนั้นก็เชื่อมต่อกับ
ลูกโซ่อันอื่นๆ ต่อเนื่องกันไปแบบไม่จบสิ้น ด้วยเหตุดังกล่าวจักรกลของความปรารถนาทุกจักร
กลในสายโซ่ของความปรารถนาจึงเชื่อมต่อและกระทบต่อกันและกันเสมอ ดังนั้น จึงกล่าวได้
ว่า “การผลิตความปรารถนาก็คือการผลิตของการผลิต” (Deleuze and Guattari 2000, 6)
นั่นเอง

เดอเลิซกับกัตตารีได้วิจารณ์ว่าการมองความปรารถนาในมุมมองเก่าที่มองว่าความ
ปรารถนาเกิดจากความรู้สึกขาดนั้น เป็นผลมาจากการใช้ตรรกะของความปรารถนาแบบ
เพลโต (Platonic logic of desire) มาเป็นก้าวแรกในการทำความเข้าใจความปรารถนา
ซึ่งตรรกะดังกล่าวได้ก่อให้เกิดความเข้าใจที่ผิดพลาดมาตั้งแต่ต้น เนื่องด้วยตรรกะของความ
ปรารถนาแบบเพลโตได้บังคับให้เราต้องเลือกระหว่างการผลิตกับสิ่งที่ได้มา และเมื่อความ

ปรารถนาถูกจัดวางในบริบทของสิ่งที่ได้มา ความปรารถนาจึงถูกทำให้กลายเป็นแนวคิดเชิงอุดมคติ ซึ่งส่งผลให้ความปรารถนาถูกพิจารณาในฐานะของการขาดหรือความรู้สึกขาด ทั้งความรู้สึกขาดเชิงวัตถุและความรู้สึกขาดเชิงนามธรรม ทั้งๆ ที่ความปรารถนาเองก็มีด้านของการผลิต หากแต่กลับถูกเพิกเฉยต่อด้านดังกล่าว เดอเลิซกับกัตตารีกล่าวว่าแม้แต่อิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant) ซึ่งมองว่าการปฏิวัติเชิงวิพากษ์ (critical revolution) เป็นผลมาจากทฤษฎีความปรารถนา ก็ยังนิยามความปรารถนาในลักษณะของกฎเกณฑ์ที่ยอมรับกันโดยทั่วไป คือ อากาศประสาทหลอน และความเพ้อฝัน (fantasies) หากแต่ในทฤษฎีของเดอเลิซกับกัตตารีนั้น การมองความปรารถนาในลักษณะดังกล่าว ทำให้ไม่เห็นว่าการปรารถนามีพลังภายในที่สามารถสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ได้โดยตัวของมันเอง ดังนั้น เดอเลิซกับกัตตารีจึงมองว่าการปฏิวัติเชิงวิพากษ์แบบคานท์มิได้มีการเปลี่ยนแปลงสาระสำคัญใดๆ ในทฤษฎีความปรารถนา หากแต่ก็ยังคงใช้ทฤษฎีความปรารถนาแบบดั้งเดิมที่มองความปรารถนาในฐานะของความรู้สึกขาดเช่นเดียวกัน (Deleuze and Guattari 2000, 25)

เดอเลิซกับกัตตารีตั้งข้อสังเกตว่า หากความปรารถนาคือความรู้สึกขาดเชิงวัตถุแล้วนั้น ลักษณะของความปรารถนาก็ต้องแปรเปลี่ยนไปตามแก่นแท้ของความรู้สึกขาดและก่อให้เกิดการผลิตวัตถุในความเพ้อฝัน (fantasized object) ขึ้นมา ดังนั้น แม้ว่าความปรารถนาจะถูกมองว่าเป็นการผลิตแต่เป็นการผลิตความเพ้อฝัน (production of fantasies) และนี่คือการอธิบายความปรารถนาตามแนวคิดจิตวิเคราะห์ ซึ่งเดอเลิซกับกัตตารีมองว่าเป็นการตีความความปรารถนาอย่างเลวร้ายที่สุด เนื่องด้วยความปรารถนาในทฤษฎีดังกล่าวมิได้เพียงทำให้ความรู้สึกขาดเกี่ยวพันกับวัตถุแต่เพียงด้านเดียว หากแต่มันยังผลิตวัตถุเชิงจินตนาการ (imaginary object) ภายในตัวมันเองขึ้นมาอีกด้วย (Deleuze and Guattari 2000, 25) เดอเลิซกับกัตตารีเห็นว่าเมื่อความเพ้อฝันถูกตีความเชิงลึก ซึ่งมีได้จำกัดอยู่ในระดับวัตถุแล้วนั้น เราจะพบว่าความเพ้อฝันเป็นจักรกลที่มีลักษณะเฉพาะ (specific machine) ที่ทำให้ความปรารถนาสามารถกลายเป็นศูนย์กลางโดยตัวของมันเอง ดังนั้น ความปรารถนาจึงเป็นสิ่งที่ผลิตความเพ้อฝันและผลิตตัวเองด้วยการแยกตัวเองออกจากวัตถุ (Deleuze and Guattari 2000, 26) เนื่องด้วยความปรารถนามีฐานะเป็นหน่วยการผลิต และการผลิตความปรารถนาก็เกิดขึ้นจากกระบวนการสังเคราะห์แบบไม่มีปฏิกิริยา (passive synthesis) ซึ่งผลจากการสังเคราะห์ดังกล่าวจะก่อให้เกิดการผลิตจิตไร้สำนึกขึ้นโดยอัตโนมัติ อีกทั้งภายใต้กระบวนการผลิตความปรารถนานั้นยังก่อให้เกิดความจริงซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ขั้นสุดท้ายอีกด้วย

การมองความปรารถนาว่าเป็นความรู้สึกขาดหรือความต้องการที่มีความเกี่ยวข้องกับวัตถุบางอย่างที่ขาดหายไป จึงเป็นการลดทอนหรือทำลายกระบวนการผลิตความปรารถนาให้เหลือเพียงการผลิตความเพ้อฝัน (production of fantasy) และทำให้ความปรารถนาเป็นหลักการเชิงอุดมคติอย่างเต็มรูปแบบ (Deleuze and Guattari 2000, 26) ขณะที่ในมุมมองของเดอเลิซกับกัตตารี ความปรารถนามิได้ตั้งอยู่บนฐานของความต้องการ แต่ความต้องการต่างหากที่เป็นผลอันเกิดจากความปรารถนา (Deleuze and Guattari 2000, 27) อีกทั้งยังมองว่าความรู้สึกขาดหรือความจำเป็น (need)⁴ เป็นสิ่งที่ถูกสร้าง ถูกออกแบบ และถูกกำหนดขึ้นผ่านการผลิตทางสังคม ด้วยการแทรกซึมและแพร่ขยายตัวเองเข้าไปในองค์กรการผลิตที่ดำรงอยู่ก่อนแล้ว ด้วยเหตุดังกล่าว การสร้างความรู้สึกขาดให้กลายเป็นหนึ่งในกลไกหลักของระบบเศรษฐกิจแบบตลาด จึงเป็นกระบวนการที่ถูกสร้างขึ้นได้อย่างแนบเนียนของชนชั้นปกครอง (Deleuze and Guattari 2000, 28) และนั่นจึงเป็นเหตุผลว่าเพราะเหตุใดเดอเลิซกับกัตตารีจึงพยายามมองความปรารถนาเสียใหม่ เพื่อมิให้ความปรารถนากลายเป็นเครื่องมือทางการปกครอง

เดอเลิซกับกัตตารีได้นำแนวคิดจิตเภทมาเป็นฐานในการอธิบายการทำงานของจักรกลของความปรารถนา โดยเดอเลิซกับกัตตารีได้เปรียบเทียบว่าจิตเภทเหมือนกับความรักที่ไม่มีแก่นแท้ เช่นเดียวกับปรากฏการณ์จิตเภทที่ไม่ได้มีลักษณะเฉพาะ หากแต่จิตเภทคือปรากฏการณ์ทั้งหมดทั้งมวลของการผลิตและการผลิตซ้ำของจักรกลของความปรารถนา กล่าวคือ ในขณะที่จักรกลหนึ่งเชื่อมต่อกับอีกจักรกลหนึ่งนั้น จะก่อให้เกิดการสร้างสิ่งใหม่ขึ้นมาอยู่เสมอ และภายใต้การเชื่อมตอดังกล่าวจะมีการไหลเวียนระหว่างกัน โดยมีความปรารถนาเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้เกิดการไหลเวียนหรือหยุดการไหลเวียนระหว่างจักรกลหนึ่งสู่จักรกลหนึ่ง การหยุดไหลเวียนระหว่างจักรกลเกิดขึ้นเพราะการเชื่อมต่อของจักรกลหนึ่งสู่จักรกลหนึ่งนั้นเป็นการเชื่อมต่อในแนวขวาง ดังนั้น มันจึงไปกีดขวางหรือรบกวนกระแสการไหลเวียนของจักรกลอื่น (Deleuze and Guattari 2000, 5) เช่น การเอาปากมาเชื่อมต่อกับเต้านมแล้วก่อให้เกิดการทำงานของจักรกลของการกิน (a eating-machine) หากแต่ภายใต้สภาวะการณื่อดังกล่าวก็จะก่อให้เกิดการหยุดการเชื่อมต่อของปากกับการพูดหรือการหยุดการทำงานของจักรกลของการพูด (a talking-machine) เป็นต้น

⁴ เดอเลิซและกัตตารีอธิบายว่าคำว่า “manque” ในภาษาฝรั่งเศสนั้นหมายถึงทั้ง “ความรู้สึกขาด” (lack) และ “ความจำเป็น” (need) ตามแนวคิดจิตวิเคราะห์ (Deleuze and Guattari 2000, 28).

ความปรารถนาในทรศนะของเดอเลซกับกัตตารีจึงเป็น “ความปรารถนาแบบจิตเภท” (schizoid desire) ที่สามารถทำให้ความปรารถนาเป็นอิสระจากการถูกจองจำไว้ในปมอดีตปัส ด้วยเหตุดังกล่าว จึงทำให้เดอเลซกับกัตตารีเปรียบเทียบว่าความปรารถนาแบบจิตเภทมีลักษณะคล้ายคนที่มีความเพ้อฝันหรือคนเมายา (delirium) หรือผู้ป่วยจิตเภทที่มีอาการเพ้อฝัน หลุดจากระบบระเบียบทางสังคมที่ดำรงอยู่ และเชื่อมต่อตัวเองเข้ากับสิ่งอื่นจนกระทั่งก่อให้เกิดจินตนาการในลักษณะต่างๆ โดยเดอเลซกับกัตตารีได้อ้างถึงงานเขียนของยอร์ค บุคชเนอร์ (Georg Büchner) ที่ได้ถ่ายทอดความรู้สึกของเลนซ์ (Lenz) ผู้มีอาการทางจิตเภทว่า “เขาคิดว่ามันจะเป็นความรู้สึกมีความสุขแบบไม่มีที่สิ้นสุดที่ได้สัมผัสกับชีวิตอย่างลึกซึ้งในทุกๆ รูปแบบ มีจิตวิญญาณให้กับก้อนหิน โลหะ สายน้ำ พืชพรรณนานาชนิด หลอมรวมกับทุกองค์ประกอบของธรรมชาติเหมือนในความฝัน เจกเช่นดอกไม้ที่หายใจตามการขึ้นลงของพระจันทร์” (Büchner 1963, 141 อ้างใน Deleuze and Guattari 2000, 2) เลนซ์จินตนาการราวกับว่าตัวเขาได้ย้อนกลับไปสู่ห้วงเวลาก่อนที่จะมีการแบ่งแยกมนุษย์กับธรรมชาติออกจากกันอย่างชัดเจน และรู้สึกว่าเขเป็นส่วนหนึ่งของการผลิตของธรรมชาติ ลักษณะดังกล่าว ในมุมมองของเดอเลซกับกัตตารีคืออาการของจิตเภท เพราะหากการเดินทางของเลนซ์อยู่ในสภาวะปกติแล้วนั้น เขาก็จะไม่พบความรู้สึกดังกล่าวแต่อย่างใด เช่น เลนซ์ก็จะยังคงเห็นดอกไม้เป็นเพียงดอกไม้หรือเห็นพื้นดินเป็นเพียงเศษผงที่อยู่ใต้รองเท้าเท่านั้น ดังนั้น อาการจิตเภทที่เดอเลซกับกัตตารีนำกรณีของเลนซ์มาแสดงให้เห็นนั้นจึงแสดงให้เห็นว่าการที่ธรรมชาติรายรอบสามารถเชื่อมต่อกับเลนซ์ได้นั้น ก็เพราะว่าเขามีอาการจิตเภทหรืออยู่ในสภาวะจิตเภทนั่นเอง

เดอเลซกับกัตตารีได้นำอาการทางจิตสองแบบมาเทียบเคียงให้เห็นถึงความแตกต่าง กล่าวคือ เดอเลซกับกัตตารีได้นำเอาอาการประสาทหลอน (hallucination) มาเทียบเคียงกับอาการเพ้อฝัน โดยมองว่าอาการเพ้อฝันมีลักษณะพื้นฐานของอาการที่น่าสนใจ เนื่องด้วยอาการเพ้อฝันทำให้ผู้ที่มีอาการมีความคิด (I think) ไปในลักษณะต่างๆ หรือในบางครั้งอาจจะไปถึงระดับของการก่อให้เกิดความรู้สึก (I feel) ซึ่งเป็นระดับที่ลึกกว่า เพราะภายใต้สภาวะการณดังกล่าวจะก่อให้เกิดความคิดหรือความรู้สึกว่าตนเองกำลังจะเปลี่ยนไปสู่สิ่งอื่น เช่น รู้สึกว่ากำลังจะเป็นพระเจ้าหรือรู้สึกว่ากำลังจะเป็นผู้หญิง เป็นต้น (Deleuze and Guattari 2000, 18) ในขณะที่อาการประสาทหลอนนั้นกลับมีลักษณะพื้นฐานของอาการราวกับได้เห็นหรือได้ยินสิ่งต่างๆ (I see, I hear) อาการดังกล่าวจึงไม่สามารถก่อให้เกิดการเชื่อมต่อหรือการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ได้ เจกเช่นเดียวกับอาการเพ้อฝันดังกล่าวข้างต้น ดังนั้น อาการเพ้อฝันจึงเป็น

กระบวนการผลิตของจักรกลของความปรารถนาที่เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ (Deleuze and Guattari 2000, 18)

การตกอยู่ในอาการจิตเภทหรือการมีประสบการณ์แบบจิตเภท (schizophrenic experiences) จึงเป็นกลไกที่ก่อให้เกิดกระบวนการผลิต เนื่องด้วยเดอเลิซกับกัตตารีมองว่า ความสัมพันธ์ระหว่างอุตสาหกรรมกับธรรมชาติที่มักถูกมองว่าเป็นคู่ตรงข้ามกันนั้น หากพิจารณาในอีกด้านหนึ่งจะพบว่าภายใต้การเชื่อมต่อระหว่างอุตสาหกรรมและธรรมชาติก็ก่อให้เกิดกระบวนการผลิต เพราะอุตสาหกรรมสกัดวัตถุดิบเพื่อใช้ในอุตสาหกรรมมาจากธรรมชาติ และจากนั้นก็คืนส่วนที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์กลับสู่ธรรมชาติในอีกทางหนึ่ง การที่เดอเลิซกับกัตตารีมีมุมมองในลักษณะดังกล่าวนี้ เนื่องจากเดอเลิซกับกัตตารีมิได้แยกแยะระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติออกจากกัน แต่กลับมองว่ามนุษย์และธรรมชาติล้วนแล้วแต่เป็นสสารัตถะของกันและกัน และเชื่อมต่อกันภายใต้กระบวนการผลิต ดังนั้น ภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ อุตสาหกรรมกับธรรมชาติ และสังคมกับธรรมชาติจึงล้วนแล้วแต่เป็นความสัมพันธ์ที่อิสระต่อกันภายใต้สิ่งที่ถูกเรียกว่า “การผลิต” “การแจกจ่าย” และ “การบริโภคนิยม” (Deleuze and Guattari 2000, 3-4) เช่นเดียวกับที่เลนซ์เชื่อมต่อกับตัวเองเข้ากับธรรมชาติและก่อให้เกิดการผลิตความปรารถนาดังกล่าวข้างต้น

มนุษย์ในความเห็นของเดอเลิซกับกัตตารีจึงไม่ได้เป็นผู้สร้างสรรค์สิ่งต่างๆ หากแต่เป็นผู้สร้างการเชื่อมต่ออย่างไม่สิ้นสุดระหว่างจักรกลอวัยวะ (organ-machine) กับจักรกลพลังงาน (energy-machine) ดังเช่นการเอาปากซึ่งเป็นจักรกลของอวัยวะเชื่อมต่อเข้ากับเต้านมซึ่งเป็นจักรกลพลังงาน เป็นต้น โดยมีความปรารถนาเป็นตัวก่อให้เกิดกระแสของการไหลเวียนและหยุดการไหลเวียนระหว่างจักรกลหนึ่งสู่จักรกลหนึ่ง (Deleuze and Guattari 2000, 5) ฐานคิดแบบเดอเลิซกับกัตตารีจึงไม่ได้ให้ความสำคัญกับวิถีคิดแบบคู่ตรงข้ามอย่างวิถีคิดแบบสาเหตุ-ผลลัพธ์ หรือตัวกระทำ-ผู้ถูกกระทำ เนื่องด้วยเดอเลิซกับกัตตารีมองว่าทุกสิ่งล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์ในลักษณะเดียวกันนั้นคือความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิต-ผลิตภัณฑ์ (the producer-product; Deleuze and Guattari 2000, 4-5) และดำเนินไปตามกฎของการผลิตอย่างต่อเนื่องหรือเป็น “การผลิตของการผลิต” (production of production) ซึ่งเป็นคุณลักษณะของจักรกลของการผลิตหรือลักษณะเฉพาะของการผลิตขั้นปฐมภูมิ (Deleuze and Guattari 2000, 7)

การเก็บกดปิดกั้นทางสังคมได้ส่งผลกระทบต่อการผลิตความปรารถนา ซึ่งการผลิตความปรารถนาก็คือสิ่งเดียวกันกับการผลิตทางสังคม (Deleuze and Guattari 2000, 30) เดอเลิซกับกัตตารีอธิบายว่าเราสามารถมองการผลิตความปรารถนาและการผลิตทางสังคมได้ 2 รูปแบบ กล่าวคือ *รูปแบบแรก* คือการพิจารณาว่าการผลิตทางสังคมเป็นผลมาจากการผลิตความปรารถนา ซึ่งภายใต้มุมมองดังกล่าวก็เท่ากับการมองว่าสถานะความเป็นมนุษย์โดยธรรมชาติ (*homo natura*) เกิดขึ้นก่อนความเป็นมนุษย์โดยประวัติศาสตร์ (*homo historia*) แต่ถ้าหากพิจารณาใน *รูปแบบที่สอง* ที่มองว่าการผลิตความปรารถนาเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นก่อนการผลิตทางสังคม ก็เท่ากับมองว่าความเป็นมนุษย์โดยประวัติศาสตร์เกิดขึ้นก่อนความเป็นมนุษย์โดยธรรมชาตินั่นเอง ซึ่งเดอเลิซกับกัตตารีเห็นว่าการพิจารณาในรูปแบบที่สองมีความถูกต้องมากกว่ารูปแบบแรก (Deleuze and Guattari 2000, 33) เนื่องด้วยในทฤษฎีของเดอเลิซกับกัตตารีนั้น การผลิตความปรารถนาเป็นประดิษฐกรรมทางสังคม มิได้มีลักษณะเป็นธรรมชาติหรือก่อกำเนิดมาพร้อมกับมนุษย์แต่อย่างใด

ภายใต้แนวคิดดังกล่าวจึงทำให้เดอเลิซกับกัตตารีเชื่อว่าจิตไร้สำนึกเป็นประดิษฐกรรมทางสังคมการเมืองที่สามารถปรับเปลี่ยนได้อย่างเป็นพลวัต และด้วยเหตุดังกล่าวการพัฒนาสังคมการเมืองให้หลุดพ้นจากระบบระเบียบ กฎเกณฑ์ และรหัสทางสังคม จึงจำเป็นต้องเริ่มจากการทำลายระบบระเบียบ กฎเกณฑ์ และรหัสทางสังคมต่างๆ เพื่อให้ความปรารถนาของปัจเจกบุคคลในสังคมมีความเป็นอิสระ ไม่ถูกจำกัดกรอบไว้ภายใต้ความคิด ความเชื่อ และฐานคติต่างๆ ที่ถูกแฝงฝังเข้าไปในระดับจิตไร้สำนึก

กระบวนการผลิตความปรารถนาในมุมมองของเดอเลิซกับกัตตารีจึงเป็นกระบวนการเชิงสร้างสรรค์ มิได้เป็นกระบวนการของการเก็บกดปิดกั้นหรือจงจำความปรารถนาดังแนวคิดจิตวิเคราะห์ โดยเฉพาะความปรารถนาแบบจิตเภทซึ่งมีพลังทางการผลิตและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่นอกเหนือไปจากกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ดำรงอยู่ หากแต่กลไกการก่อเกิดความปรารถนาในลักษณะดังกล่าวต้องกระทำผ่านภทวิเคราะห์ ซึ่งจะช่วยให้เราหลุดพ้นจากกรอบและกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่สังคมกำหนดขึ้น ภทวิเคราะห์จึงเป็นกลไกสำคัญที่จะเปิดพื้นที่ทางการเมืองแบบใหม่ด้วยการปฏิเสธหรือทำลายกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่เป็นกลไกในการเก็บกดปิดกั้นทางจิตจนกระทั่งกลายเป็นจิตไร้สำนึกทางสังคม ภทวิเคราะห์ในฐานะเครื่องมือของการเมืองของความปรารถนาจึงมีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงจิตไร้สำนึกทางสังคมหรือการปฏิวัติจิตไร้สำนึกทางสังคม

เพื่อให้หลุดพ้นจากกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ครอบงำสังคมการเมือง และเปิดพื้นที่ใหม่ให้กับความปรารถนาในแต่ละแบบให้สามารถมีพื้นที่ในการแสดงออกถึงความปรารถนาในรูปแบบต่างๆ อันจะเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างสังคมเสรีประชาธิปไตย

รายการอ้างอิง

เอกสารภาษาไทย

- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. 2555. *การเมืองของความปรารถนา (The Politics of Desire)*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บ้านพิทักษ์อักษร.
- นภาพร หงษ์ทอง. 2547. *อัตบุคคลในทัศนะของฌาคส์ ลากอง*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พิเชษฐ อุดมรัตน์ และสรยุทธ วาสิกนานนท์, บก. 2552. *ตำราโรคจิตเภท*. สงขลา: ชานเมืองการพิมพ์.

เอกสารภาษาอังกฤษ

- Bergson, Henri. 1988. *Matter and Memory*. Translated by Nancy M. Paul and W. Scott Palmer. New York: Zone Books.
- Brown, Norman O. 1959. *Life Against Death*. Middletown, Conn.: Wesleyan University Press.
- Buchanan, Ian. 2008. *Deleuze and Guattari's Anti-Oedipus: a reader's guide*. London: Continuum.
- Büchner, Georg. 1963. "Lenz" in *Complete Plays and Prose*. Translated by Carl Richard Mueller. New York: Hill & Wang.
- Chadwick, Peter Kenneth. 1997. *Schizophrenia: the positive perspective. in search of dignity for schizophrenic people*. London: Routledge.
- Deleuze, Gilles. 1991. *Bergsonism*. Translated by Hugh Tomlinson and Barbara Habberjam. London: The Athlone Press.

- _____. 2004. "From Sacher-masoch to Masochism." Translated by Christian Kerslake, *Angelaki. Journal of the Theoretical Humanities* 9 (1): 125-133.
- Deleuze, Gilles and Félix Guattari. 1975. "Psychoanalysis and Ethnology," *Substance*. 4: 170-197.
- _____. 1987. *A Thousand Plateaus: capitalism and schizophrenia*, Translated by Brian Massumi. Minneapolis: University of Minesota Press.
- _____. 2000. *Anti-Oedipus: capitalism and schizophrenia*. Translated by Robert Hurley, Mark Seem, and Helen R. Lane. London: The Athlone Press.
- Elliott, Anthony. 1994. *Psychoanalytic Theory: an introduction*. Oxford, U.K.: Blackwell.
- Freud, Sigmund. 1957 (1923). *The Ego and the Id*. Translated by Joan Riviere. London: Hogarth Press.
- _____. 2010 (1900). *The Interpretation of Dreams*. Translated by James Strachey. New York: Basic Books.
- Goodchild, Philip. 1996. *Deleuze and Guattari: an introduction to the politics of desire*. London: Sage.
- Holland, Eugene W. 1999. *Deleuze and Guattari's Anti-Oedipus: introduction to schizoanalysis*. London and New York: Routledge.
- _____. 2005. "Schizoanalysis." in *The Deleuze Dictionary*, edited by Adrian Parr, 236-237. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Kerslake, Christian. 2007. *Deleuze and the Unconscious*. London: Continuum.
- Lacan, Jacques. 1999. *Ecrits: A Selection*. Translated by Alan Sheridan. London: Routledge.
- Mueser, Kim Tornvall and Dilip V. Jeste. 2011. *Clinical Handbook of Schizophrenia*. New York: Guilford Press.
- Nietzsche, Friedrich Wilhelm. 1967. *On the Genealogy of Morals*. Translated by Walter Kaufmann and Reginald John Hollingdale. New York: Vintage Books.

- Parr, Adrian, ed. 2005. *The Deleuze Dictionary*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Patton, Paul. 1994. “Anti-Platonism and Art.” in *Gilles Deleuze and the Theater of Philosophy*, edited by Constantin V. Boundas and Dorothea Olkowski, 141-156. London and New York: Routledge.
- Sarup, Madan. 1993. *An Introductory Guide to Post-Structuralism and Postmodernism*. Hertfordshire: Harvester Wheatsheaf.
- Stivale, Charles J. 1980. “Gilles Deleuze & Félix Guattari: schizoanalysis & literary discourse.” *SubStance* 9(4): 46-57.